

1. El naixement de l'Institut: el context i les claus d'un projecte innovador

Antoni Tulla

Professor de Geografia de la UAB

Director de l'Institut d'Estudis Metropolitans, 1984-1987

Pasqual Maragall va fer una estada a la Johns Hopkins University (JHU, Baltimore, EUA) com a professor convidat durant el segon semestre de 1978, i va tornar el mes de gener de 1979 a Barcelona. Va llegir la seva tesi doctoral el mes de març de 1979. A la JHU va poder conèixer en profunditat el *Metro Center (Center for Metropolitan Planning and Research)*, com a instrument per a l'anàlisi i el desenvolupament de les àrees i regions metropolitanes. Va ser per a ell una experiència inspiradora, que es troba a la gènesi del que poc després seria l'Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona (IEMB). L'any 1982 Pasqual Maragall va ser elegit alcalde de Barcelona substituint Narcís Serra, que havia estat nomenat ministre en el primer govern de Felipe González.

L'Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona neix formalment el 18 d'octubre de 1984, com a consorci d'entitats públiques, amb la signatura de Pasqual Maragall Mira, president de la Corporació Metropolitana de Barcelona (CMB) i alcalde de Barcelona, Antoni Serra Ramoneda, rector de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), i Josep Maria Figueras Bassols, president de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona (COCINB). Tot seguit, Antoni F. Tulla Pujol va ser nomenat primer director de l'Institut, per al període 1984-1987. A continuació ho foren Antoni Serra Ramoneda (1987-1988), Oriol Nel·lo Colom (1988-1999), Josep M. Vegara Carrió (1999-2004), Carme Miralles Guasch (2004-2009), Joan Trullén Thomas (2009-2015) i Ricard Gomà Carmona, des del 2016.

Un any abans de la creació de l'Institut s'havia constituït una Comissió Gestora formada per Enric Argullol (professor de dret administratiu, UAB), Lluís Carreño (sociòleg, CMB), Josep Maria Vegara (enginyer, Ajuntament de Barcelona) i Antoni F. Tulla (professor de geografia, UAB) que la coordinava, amb la finalitat d'es-

tudiar algunes experiències com a referents i definir els objectius i les característiques principals de la nova institució.

Els tres models de referència escollits van ser *The Institute of Local Government Studies* (University of Birmingham, Anglaterra), el *Centre européen d'aménagement et de recherche du territoire* (Lilla, França) i el *Metro Center* (JHU, Baltimore, EUA). Els trets comuns dels tres instituts eren la naturalesa de les institucions promotores: un ens d'administració pública, una universitat i una corporació empresarial del territori corresponent (Maragall, 1987). Aquests centres pretenien establir una cooperació entre el sector públic i el privat per a un millor coneixement de la realitat metropolitana, però també per proveir els instruments i solucions necessàries per al seu bon funcionament.

El febrer de 1984 el president de la Cambra de Comerç de Barcelona, Josep M. Figueras, va convidar Jack C. Fisher a fer una conferència sobre el *Center for Metropolitan Planning and Research*. Aquest centre va organitzar a Zuric el juny de 1984 una conferència presidida pel seu director, amb la participació dels antics *fellows* del centre. També hi van assistir convidats Lluís Carreño (Relacions Internacionals, CMB) i Oriol Nel·lo (proposat com a *fellow* del *Metro Center* per la comissió gestora de l'Institut). L'any acadèmic 1984-1985, Oriol Nel·lo va fer una estada com a *Research Fellow* en el *Center for Metropolitan Planning and Research* (JHU, Baltimore, EUA) i elaborà, a demanda de la Corporació Metropolitana de Barcelona, un informe sobre el funcionament del centre esmentat. Des de llavors es va establir una relació regular entre tots dos instituts.

Les finalitats de l'IEMB van quedar fixades en els primers Estatuts, de 1984 (Tulla, 1986):

- a) L'anàlisi del fenomen metropolità, en clau global i en el cas de Barcelona.
- b) L'ensenyament de les matèries relacionades amb la problemàtica metropolitana.
- c) La formació del personal al servei de les entitats públiques de la metròpoli barcelonina.
- d) L'intercanvi amb altres institucions similars.
- e) L'estudi dels sistemes de prestació de serveis metropolitans.

És important tenir en compte que en aquell període es va produir una forta involució en les estructures i governs metropolitans a Europa. A Anglaterra, el *Greater London Council (GLC)* (1965-1986) va ser abolit pel govern conservador de Margaret Thatcher: es va desmembrar en diverses agències sectorials fins a la seva restitució per mitjà de la *Greater London Authority Act* el 3 de juliol del 2000 (Travers, 2002).

En paral·lel, a Catalunya, la Llei 7/1987, de 4 d'abril, per la qual s'estableixen i regulen actuacions públiques especials en la conurbació de Barcelona i en les comarques compreses dins la seva zona de influència (DOGC 08-04-1987), va

substituir la CMB (1974-1987) per agències sectorials com l'Entitat Metropolitana de Transport i l'Entitat Metropolitana de Serveis Hidràulics i Sanejament. L'any 2010, el Parlament de Catalunya aprova, a través de la llei 31/2010, la creació l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB). Aquesta es constitueix el 21 de juliol de 2011 com a administració pública d'una conurbació de 36 municipis. L'AMB substitueix les dues agències metropolitanes vigents: Medi Ambient i Transports, així com la Mancomunitat de Municipis.

L'Institut ha tingut diversos noms i logotips al llarg d'aquests 40 anys. Inicialment, es va denominar Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona (IEMB), amb la vocació d'estudiar i analitzar la regió metropolitana de Barcelona (RMB), seguint la idea del *Plan Director del Àrea Metropolitana de Barcelona 1964-68* (Pie, 1997) i del PGM de 1976 (Ferrer, 1997). L'Enquesta Metropolitana de l'IEMB ja es feia sobre el conjunt de la RMB des de 1995 i *Papers*, que es publica des de 1991, porta el subtítol "Regió Metropolitana de Barcelona". A principis del segle XXI, amb l'entrada de la Diputació de Barcelona i de la Generalitat de Catalunya, es va considerar com a àmbit territorial la província de Barcelona i després tot Catalunya, passant-se a denominar Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (IERMB). Finalment, l'any 2023 va passar a anomenar-se Institut Metròpoli, per abraçar més el concepte metropolità que no pas la realitat territorial. També ha tingut quatre seus diferents. Al principi va ocupar un ampli despatx de la Facultat d'Econòmiques de la UAB; es va localitzar després a la Torre del Pintor Vila-Puig, a prop de l'estació dels FGC de Bellaterra; posteriorment, en un local al complex de l'AMB a la Zona Franca, per finalment disposar d'una planta al nou edifici per a la recerca de Ciències Socials i Humanitats, al campus de Bellaterra de la UAB, on és ara.

Les institucions que han format part del govern de l'Institut han variat al llarg del temps. Sempre han mantingut un lloc prioritari les tres institucions fundadores (AMB, UAB i Cambra), que han exercit la presidència i les vicepresidències. L'Ajuntament de Barcelona i les universitats de Barcelona (UB) i Politècnica de Catalunya (UPC) també han format part del nucli dur des de gairebé el principi. Altres institucions, com la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Barcelona, l'Organisme Autònom de la Zona Franca o la Universitat Pompeu Fabra (UPF), hi han participat en períodes més curts. Amb la crisi econòmica de 2008, per la legislació restrictiva en les finances de les entitats públiques i per la preeminència de l'AMB, amb el Contracte Programa amb l'Institut, es va tornar a un model de governança similar al dels primers anys.

El curs 1986-87 va iniciar-se el Programa de Tercer Cicle d'Estudis Regionals, Urbans i Metropolitans (ERUM), coordinat pel professor Joan Trullén, del Departament d'Economia Aplicada de la UAB. El programa conduïa, en un any, al Diploma de Postgrau i en els seus dos anys al títol de *Magíster* de la UAB. L'objectiu era preparar en l'ordenació de l'espai des de les perspectives econòmica, geogràfica, jurídica, urbanística i empresarial a efectes d'ordenar el territori i racionalitzar-ne l'ús. En el programa, durant els tres cursos de la seva existència, hi

van participar els departaments de Dret Administratiu, Economia Aplicada, Economia de l'Empresa i Geografia de la UAB, així com el Departament d'Urbanisme de la UPC. Es va adreçar a llicenciats universitaris en matèries de Ciències Socials i Arquitectura, però també a titulats superiors que treballaven en tasques de programació o de gestió en el marc de les diverses administracions públiques (Cals i Trullén, 1987). Es van establir col·laboracions amb altres centres universitaris estrangers, com la *London School of Economics*, el *Geography Department at Reading University*, la *Johns Hopkins University*, etc., on van fer-hi estades l'alumnat del tercer cicle i altres professionals relacionats amb l'Institut.

Els estudis realitzats a l'IEMB van ser des de la seva fundació orientats tant a la recerca bàsica com a la recerca aplicada. Cal destacar-ne "l'enquesta metropolitana sobre condicions de vida i hàbits de la població" (Subirats, 1986) o "l'estudi tarifari, costos socials i subvenció al transport públic", que analitzava el transport des d'una perspectiva econòmica per poder calcular la subvenció estatal al transport públic metropolità. Els seus resultats van servir de base per elaborar el contracte programa de l'Estat espanyol amb el transport públic metropolità i posteriorment amb l'Autoritat del Transport Metropolità (ATM). Cal destacar també l'*Urban Survey* (Belil, 1988), que va enfortir les relacions internacionals de l'Institut, tant per la trobada d'àrees metropolitanes del món a Barcelona com per la recerca publicada.

Dos estudis van ajudar a la millora de les comunicacions metropolitanes: "L'impacte del túnel i autovia de Vallvidrera en el territori" (Miró i Tulla, 1986), que va modificar el traçat i l'obra pública prevista d'aquesta infraestructura, i "El transport públic en la futura vertebració de l'àrea metropolitana de Barcelona", codirigit per Enric Lluch, Antoni Serra Ramoneda i Antoni F. Tulla (Tulla, 1987), que pretenia fer compatibles els diversos modes de transport d'infraestructura fixa juntament amb l'enfortiment de la descentralització dels pols metropolitans, i que no va poder aplicar-se per la reducció del pressupost assignat a Barcelona amb motiu dels Jocs Olímpics de 1992.

En la fase 1984-1987 es van dur a terme disset projectes de recerca (Tulla, 1987), a més dels esmentats: "Estudi metodològic de Cost-Benefici a aplicar al Programa d'actuació urbanística de la costa metropolitana (Ciutadella-Besòs i Gran Via-Mar)", "Espai i gènere: l'ocupació femenina de l'àrea metropolitana de Barcelona", "Comportament locacional de les empreses industrials que es traslladen des de Barcelona en el període 1976-84", "Estudis sobre l'assignació dels serveis d'aigua i política tarifària", o "Estudi sobre la regularització de la indústria del taxi", entre d'altres.

També es important destacar els treballs de màster dels investigadors relacionats amb l'Institut, com per exemple l'estudi comparatiu entre l'estructura administrativa de l'Estat de Maryland (EUA) i Catalunya (Nel·lo, 1986) o les conferències de professorat estranger sobre, per exemple, les àrees d'especialització productiva i les pimes a Europa (Garofoli, 1986), que corroboren la recerca innovadora i internacional a l'Institut.

L'Institut, al llarg dels darrers 40 anys, ha tingut períodes més bons o més dolents, com totes les institucions. Tanmateix, sempre ha prevalgut l'objectiu inicial de ser un espai generador de coneixement, anàlisi i prospectiva de les regions metropolitanes en general i la de Barcelona en particular. Combinar la recerca amb la formació, establir lligams entre les institucions públiques i privades de l'àrea metropolitana, i mantenir una visió internacional d'aquesta realitat.

Bibliografia

- Belil, Mireia (1988). L'Urban Survey: Enquesta urbana sobre les grans ciutats del món 1986. *CMB Cooperació. Butlletí de Relacions Internacionals i de Cooperació Tècnica de la Corporació Metropolitana de Barcelona*. Núm. 2, Juny 1987: 14.
- Cals, Joan; Trullén, Joan (1987). Tercer Cicle a l'IEMB. *CMB Cooperació. Butlletí de Relacions Internacionals i de Cooperació Tècnica de la Corporació Metropolitana de Barcelona*. Núm. 2, Juny 1987: 8-9.
- Ferrer, Amador (1997). El Pla General Metropolità de Barcelona, La versió de 1976. *Papers, Regió Metropolitana de Barcelona*, núm. 28: 43-54.
- Garofoli, Giacchino (1986). Áreas de especialización productiva y pequeñas empresas en Europa. *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 8-9: 143-172.
- Maragall, Pasqual (1987). Presentació de l'IEMB. *CMB Cooperació. Butlletí de Relacions Internacionals i de Cooperació Tècnica de la Corporació Metropolitana de Barcelona*. Núm. 2, Juny 1987: 2.
- Miró, Manuel; Tulla, Antoni F. (1986). L'impacte del túnel i autovia de Vallvidrera en el territori: un exemple de geografia aplicada. *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 8-9: 39-70.
- Nel-lo, Oriol (1985). Notes sobre l'organització del govern local als Estats Units d'Amèrica. *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 8-9: 173-184.
- Nel-lo, Oriol (1999). *Lluís Carreño i el naixement de l'Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona: una memòria personal*, pàg. 94-102, a: J. Clusa; O. Nel-lo (eds.), *Lluís Carreño i Piera (1933-1996)*. Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1999.
- Pie, Ricard (1997). El projecte disciplinar: la versió de 1974 del Pla General Metropolità. *Papers, Regió Metropolitana de Barcelona*, núm. 28: 15-41.
- Subirats, Marina (1986). L'enquesta metropolitana sobre activitats i formes de vida. *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 8-9: 105-110.
- Travers, Tony (2002). Decentralization London-style: The GLA and London Governance. *Regional Studies*, vol. 36.7, pàg. 779-788.
- Tulla, Antoni F. (1986). L'Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona. *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 8-9: 3-16.
- Tulla, Antoni F. (1987). IEMB: Estudis i recerques. *CMB Cooperació. Butlletí de Relacions Internacionals i de Cooperació Tècnica de la Corporació Metropolitana de Barcelona*. Núm. 2, Juny 1987: 10-11.
- Tulla, Antoni F. (1987). Un model metropolità de transport públic. *CMB Cooperació. Butlletí de Relacions Internacionals i de Cooperació Tècnica de la Corporació Metropolitana de Barcelona*. Núm. 2, Juny 1987: 15.